

Državni izpitni center

M 0 9 2 5 2 1 2 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Petek, 28. avgust 2009

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG**

1. Po poročilu Evropske komisije za leto 2005 moški v državah članicah EU porabijo v povprečju, ne glede na to, ali imajo redno ali začasno zaposlitev, 7 ur za neplačana gospodinjska opravila, ženske pa 35, če so zaposlene začasno, in 24 ur, če imajo polno zaposlitev. To ženskam onemogoča, da bi se posvetile karieri vsaj toliko kot njihovi možje ali partnerji.

(Dejstva o ženskah in moških v Sloveniji, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, okt. 2004, str. 22)

Razpravljajte o spolu in družbeni neenakosti na področju plačanega in neplačanega dela.

Kandidati/kandidatke za največje število točk (18–20) v odgovor vključijo naslednje elemente:

- opredelijo različen položaj moških in žensk glede plačanega in neplačanega dela (moški bolj zastopani pri plačanem, ženske pri neplačanem delu),
- pri plačanem delu se ženske srečujejo z različnimi vrstami zapostavljanja oziroma seksizmom (pri zaposlovanju, napredovanju, plačilu),
- opozorijo na pojav horizontalne in vertikalne segregacije (feminizacija poklicev itd.),
- opozorijo na dejstvo, da ženske opravijo veliko neplačanega dela za potrebe doma in gospodinjstva, vzgoje otrok itd.,
- nakažejo tudi nekatere procese spreminjanja tega razmerja med mlajšimi generacijami.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo za ocenjevanje esejskih odgovorov.

2. ***Opreделите vsebino ključnih pojmov, s katerimi se v sociologiji obravnava revščina, in predstavite tri razlage (teorije) družbenih vzrokov revščine.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v svoj odgovor naslednje elemente:

- splošno opredelitev pojma revščine in njenega pomena: družbeno nesprejemljiva neenakost in prikrajšanost na materialnem in socialnem področju,
- predstavitev konceptov razumevanja revščine: absolutna revščina, relativna revščina, subjektivna revščina,
- razlage revščine in družbenih vzrokov zanjo (izmed več možnosti vključijo v svoj odgovor tri): (sub)kultura revščine, teorije situacijske prisile, razlaga revščine z vidika konfliktnih teorij, funkcionalistična razlaga revščine, teorija »začaranega kroga« itd.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo za ocenjevanje esejskih odgovorov.

3. ***Analizirajte značilnosti urbanega življenja.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) v odgovor vključijo:

- opredelitev urbanih skupnosti/mest kot kulturnih, poslovno-finančnih, izobraževalnih, znanstvenih itd. središč modernih družb,
- posebnosti organizacije družbenega življenja v mestih (zapletenost, heterogenost mestnega prebivalstva, anonimnost itd.),
- opredelitev urbane kulture kot značilnega pojava zlasti vele mest,
- opredelitev prostorske segregacije,
- razpravo o prednostih in pomanjkljivostih urbanega življenja
- itd.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo za ocenjevanje esejskih odgovorov.

4. **Primerjajte dve različni teoriji o povezanosti šole in družbene neenakosti.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v svoj odgovor:

- opredelitev šole kot družbene institucije in opredelitev družbene neenakosti (zlasti značilnosti pridobljenega družbenega statusa in vpliv determinant pripisanega družbenega statusa v modernih družbah),
- predstavijo dve različni teoriji (npr. funkcionalizem, katerega od konceptov, ki izhajajo iz konfliktnih teorij itd.),
- izrecno izpostavijo razlike in/ali podobnosti med izbranimi teorijama v zvezi s šolo in družbeno neenakostjo.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo za ocenjevanje esejskih odgovorov.

Če kandidati/kandidatke izbranih teorij izrecno ne primerjajo, dobijo za odgovor največ 15 točk.

5. **Analizirajte delovanje medijev v množični kulturi sodobnih družb.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v odgovor naslednje elemente:

- opredelijo množično kulturo,
- opredelijo množične medije,
- jih povežejo s konceptom množične kulture,
- izpostavijo **nekatero** značilnosti delovanja množičnih medijev v sodobnih družbah (povezanost s tehnološkim razvojem, sporočilnost, množičnost občinstva, enosmernost in možnosti preseganja le-te, usmerjenost v dobiček, informativnost, konstruiranje realnosti, vpliv na družbeno in zasebno sfero, socializacijska vloga, pasivizacija, razvoj vizualnih medijev in vplivi na jezik ...),
- ovrednotijo pozitivne in negativne vplive medijev.

V ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo za ocenjevanje esejskih odgovorov.

IZPITNA POLA 2**I. RELIGIJA**

1. *V tipologiji religijskih organizacij se poleg cerkve (vir A) omenjajo še denominacija, sekta in kult. V čem se cerkev izrazito razlikuje od sekt in kultov? Navedite štiri razlike. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje razlike med cerkvijo ter sektami in kultu:

- cerkev je **večja**,
- je močno organizirana,
- zanjo je značilna **profesionalizacija**,
- je hierarhično urejena in vodena,
- je birokratizirana,
- razširjena je na večino prebivalstva iz vseh slojev družbe,
- deluje na **različnih področjih** (ne le religioznih),
- je zato močno vpeta v družbeno okolje
- itd.

Za vsako ustrezno navedbo dobijo 1 točko, skupaj največ 4 točke.

2. *Predstavite dve značilnosti denominacije. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo naslednje značilnosti denominacij:

- organiziranost na nižji ravni od cerkvene,
- **številno članstvo**, podobno kakor v cerkvi,
- prevladujejo formalni odnosi,
- več posameznikovega delovanja kakor v cerkvi,
- **demokratski nadzor** nad verskimi funkcionarji,
- značilne so predvsem za **protestantizem**,
- geografsko so zelo razširjene v **ZDA**,
- prilagodljivost sekularizirani družbi
- itd.

Za vsako ustrezno predstavljeno značilnost dobijo po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

3. *Z osmišljevalno funkcijo religije (vir B) je povezana njena integracijska funkcija. Kako lahko religija prispeva k družbeni integraciji? (3 točke)*

Religija z **enotnim sistemom vrednot in enotnim pogledom na delovanje družbe** povezuje različne skupine, sloje v družbi in spodbuja družbeno solidarnost (2 točki); **osmišlja neželene**, frustrirajoče **dogodke**, ki bi lahko omajali družbeni red (1 točka).

4. *Kako je Max Weber pojasnil povezanost med protestantsko (zlasti kalvinistično) razlago urejenosti sveta in nastankom kapitalizma? (4 točke)*

Max Weber za povezovanje protestantske etike z urejenostjo sveta/nastankom kapitalizma uporabi: **nauk o predestinaciji**, ideje **o etiki poklica**, **asketizmu** in **samodisciplini** (2 točki). To podpira **sistematično ustvarjanje dobička**, njegovo **reinvestiranje**, **racionalnost** in **odgovoren odnos do dela** (2 točki).

Ni nujno, da kandidat/kandidatka vključi v odgovor vse omenjene pojme. Pri ocenjevanju upoštevamo smiselnost razlage.

5. *Kateri pojavi, poleg novih religijskih gibanj, ki so omenjena v viru C, kažejo, da je utemeljeno govoriti o revitalizaciji religij? (1,5 točke)*

Revitalizacija religije: **ljudska religioznost** (0,5 točke), sekularne religije in religioznosti, zlasti **civilna religija** (0,5 točke) in **verski fundamentalizem** (0,5 točke). Skupaj največ 1,5 točke.

6. *Ali bi bilo na osnovi raziskovalnih podatkov mogoče trditi, da je v zadnjih desetletjih tudi za Slovenijo značilna revitalizacija religije? Utemeljite svoj odgovor. (3 točke)*

Da, raziskovalni podatki potrjujejo revitalizacijo religije v Sloveniji v zadnjih desetletjih (0,5 točke). V osemdesetih letih je opazno **povečanje religioznosti in obiskovanja cerkvenih obredov** (1,5 točke), v devetdesetih pa ni bistvenih sprememb glede na osemdeseta. **Dejavnejša vloga Cerkve v gospodarstvu, politiki, šolstvu, medijih** (1 točka za eno vključeno ustrezno informacijo), skupaj za odgovor največ 3 točke.

Kot pravilne upoštevamo tudi odgovore, ki izhajajo iz novejših raziskav in podatkov o tej temi.

II. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. Na katere »čiste tipe« oblasti, povezane z legitimnostjo, nakazuje vir A? (1,5 točke)

Karizmatična, tradicionalna in racionalna oblast (ali racionalno-legalna oblast) – 0,5 točke za vsak pravilno naveden tip, skupaj 1,5 točke.

2. Navedite, na čem temelji izvor legitimnosti posameznih »čistih tipov« oblasti. (3 točke)

- Karizmatična oblast – **izjemne osebne lastnosti in sposobnosti vodij**, ki jim jih pripisujejo podrejeni. (1 točka)
- Tradicionalna oblast – **sprejemanje tradicije**, prepričanje, da je tradicija sveta in nespremenljiva. (1 točka)
- Racionalna oblast – **sprejemanje neosebni pravil/zakonov** oziroma sprejemanje pravnih okvirov, pravnega reda, ki nadrejenim dodeljujejo moč ukazovanja. (1 točka)

3. Kako imenujemo obliko moči, ki ji podrejeni ne priznavajo legitimnosti? Kaj je v tem primeru temeljni motiv podrejanja? (2 točki)

Prisila (1 točka); grožnje z (negativnimi) **sankcijami** ali strah pred njimi (1 točka).

4. Pojasnite uporabo pojma države v viru B. (2 točki)

V viru B je pojem država uporabljen v **ožjem** pomenu (0,5 točke) kot **sistem političnih institucij** (npr. parlamenta, vlade, sodišč itd.), ki **izvajajo oblast** (1,5 točke za celovit odgovor, sicer manj).

5. Kratko razložite, v kakšnem pomenu še uporabljamo pojem države. (2 točki)

Pojem države uporabljamo tudi v **širšem smislu** (0,5 točke) kot **geografskopolično** tvorbo s tremi prviniami: **ozemljem, prebivalstvom in oblastjo** (1,5 točke za celovit odgovor, sicer manj).

6. Kako imenujemo obliko političnega sistema, v katerem je »ljudstvo suveren«? (Vir C) (1 točka)

Demokratski politični sistem ali demokracija (1 točka).

7. Kratko razložite tri značilnosti političnega sistema, ki ste ga prepoznali v odgovoru na 6. vprašanje. Pomagajte si z virom C. (3 točke)

Kandidat/kandidatke lahko razložijo:

- izvoljenost in zamenljivost oblasti,
- obstoj in zagotovljenost temeljnih in političnih pravic vsem državljanom/državlankam,
- priznavanje raznovrstnosti družbenih interesov,
- politično participacijo (udeležbo),
- delitev oblasti,
- svoboda medijev
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako razloženo značilnost po 1 točko, skupaj 3 točke. Če značilnosti samo naštevajo, dobijo za vsako naštetu po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

8. *Kratko predstavite teoretični pristop, ki dokazuje, da vsi državljani/državljanke dejansko ne sodelujejo pri temeljnih odločitvah v državi na enaki ravni. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo:

- **teorije elit** (1 točka), ki izhajajo iz podmene, da ima v družbi/državi **moč manjšina – elita** ter da se torej družba deli na vladajočo manjšino in vladano večino. Tako le manjšina lahko uveljavlja svoje interese in vpliva na pomembne odločitve tudi v demokratični državi itd. (2 točki za ustrezno predstavitev, sicer manj);
- **konfliktne teorije** (1 točka), ki utemeljujejo stališče, da ima **gospodarska elita v rokah tudi politično oblast** (2 točki za ustrezno predstavitev, sicer manj).

Upoštevamo tudi, če kandidati/kandidatke navedejo in predstavijo pluralizem elit, pluralizem itd.

III. KAKOVOST ŽIVLJENJA

1. *Pojasnite, kdaj se je začelo sistematično raziskovanje kakovosti življenja in kaj je vplivalo na to. (3 točke)*

Po drugi svetovni vojni (1 točka). Na to so vplivali: gospodarski razvoj in tehnološke spremembe ter uveljavljanje človekovih pravic (2 točki).

2. *Katera področja in kazalce upoštevajo raziskovalci, ko opredeljujejo življenjsko raven? Navedite dve področji in pri vsakem po en kazalec. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo dve izmed naslednjih področij in pri vsakem po enega od kazalcev:

- prehrana, kazalec: poraba proteinov in kalorij na prebivalca,
- zdravje, kazalci: delež smrtnosti otrok, dostop do zdravstvene oskrbe itd.,
- izobrazba, kazalci: delež otrok na posameznih stopnjah šolanja, število učencev na učitelja itd.,
- prosti čas in rekreacija, kazalci: število dni prostega časa na prebivalca na leto, število radijskih in TV-sprejemnikov na 1000 prebivalcev, število dnevnih časopisov na 1000 prebivalcev itd.,
- **varnost**, kazalci: **delež nasilnih smrti** na milijon prebivalcev, **delež prebivalcev, ki so zajeti v različna zavarovanja** za primer brezposelnosti, bolezni in starosti, itd.,
- **neporabljeni dohodek**, kazalec: delež dohodka, ki ostane, ko so temeljne potrebe zadovoljene
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo po 0,5 točke za navedbo področja in po 1 točko za navedbo kazalca, skupaj največ 3 točke.

3. *Zakaj je pojem »kakovost življenja« širši od pojma »življenjska raven«? (3 točke)*

Širši je, ker vključuje tudi potrebe, ki jih je mogoče zadovoljiti z medosebnimi in družbenimi odnosi (1 točka), ker upošteva subjektivno presojo (1 točka) in ker upošteva tudi spreminjanje posameznikovega življenja v okviru življenjskega poteka (1 točka).

4. *Raziskovalec Allardt je analiziral kakovost življenja glede na tri razsežnosti (oziroma vrste potreb). Katere so po njegovih ugotovitvah te tri razsežnosti? Navedite jih in jih kratko pojasnite. (4,5 točke)*

Allardt navaja naslednje razsežnosti:

- **»imeti«** (0,5 točke), kar vključuje **objektivne mere življenjske ravni** in **subjektivno zadovoljstvo** z življenjskimi danostmi (1 točka); za 1 točko je dovolj tudi odgovor zadovoljenost materialnih in nekaterih nematerialnih potreb;
- **»ljubiti«** (0,5 točke), kar vključuje **zadovoljevanje societalnih potreb** ziraoma odnose z drugimi in zadovoljstvo z njimi (1 točka);
- **»biti«** (0,5 točke), kar vključuje zadovoljitev **potrebe po osebnem razvoju** ali samoaktualizaciji (1 točka).

5. *Poleg življenjske ravni in kakovosti življenja naj bi o družbeni blaginji in družbenem razvoju sklepali tudi z uporabo indeksa človekovega razvoja. Na pobudo katere mednarodne organizacije so razvili ta koncept? (1 točka)*

Organizacija združenih narodov (1 točka).

6. *Iz katerih kazalcev je sestavljen indeks človekovega razvoja? (3 točke)*

Indeks človekovega razvoja vključuje naslednje kazalce:

- **zdravje** (pričakovana dolžina življenja) (1 točka),
- **izobrazba** (stopnja pismenosti in vpisni količnik osnovnega, srednjega in visokega šolanja) (1 točka) in
- **življenjski standard** (bruto domači proizvod po kupni moči) (navedejo lahko tudi dohodek) (1 točka).

IV. DRUŽBENA STRUKTURA

1. *Opreделите družbeno skupino. (2 točki)*

Družbeno skupino tvorita **dva ali več ljudi** (1 točka), ki so **povezani** z razmeroma rednimi družbenimi interakcijami in odnosi (1 točka).

2. *Pojasnite, kaj povezuje člane/članice v družbeni skupini. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo, da gre za: skupno **dejavnost**, vzajemno **odvisnost**, urejeno in ponavljajočo se **komunikacijo in interakcijo**, skupne **vrednote, norme, prepričanja in stališča, občutek pripadnosti** oz. skupinsko identiteto, sorodstvo, skupne interese itd. Kandidati/kandidatke dobijo za celovito pojasnitev, v katero vključijo tri »elemente«, 3 točke, sicer ustrezno manj. Če povezovalne elemente samo naštevajo, lahko dobijo največ 1,5 točke (po 0,5 točke za vsakega).

3. *V katero vrsto (tip) družbenih skupin sodi skupina, opisana v viru A, in v katero vrsto skupina, opisana v viru B? (2 točki)*

Skupina, opisana v **viru A**, sodi med **primarne družbene skupine** (1 točka), skupina v **viru B** pa sodi med **sekundarne** (ali tudi **formalne**) družbene skupine (1 točka).

4. *Pojasnite, katere človekove potrebe zadovoljujejo skupine, ki ste jih prepoznali v viru A, in katere potrebe zadovoljujejo skupine, ki ste jih prepoznali v viru B. (3 točke)*

Skupine, opisane v viru A: zadovoljujejo večino človekovih **osebnih potreb**, dajejo **čustveno podporo** in **občutek varnosti** (1,5 točke); skupine, opisane v viru B: omogočajo zadovoljevanje **specifičnih** (posebnih, posamičnih) **potreb** in interesov, npr. gospodarskih, političnih, kulturnih itd. (1,5 točke).

5. *Kateri avtor opredeljuje pojem totalne organizacije/institucije, predstavljene v viru C? (1 točka)*

E. Goffman (1 točka).

6. *Katero pomembno družbeno funkcijo opravljajo totalne organizacije/institucije in kako jo uresničujejo? (3 točke)*

Totalne organizacije opravljajo predvsem funkcijo **resocializacije** (oblikovanje nove osebnosti, prevzgoja) (1 točka). Večinoma se prevzgoja začne s poniževanjem, omalovaževanjem, **različnimi oblikami razvrednotenja osebnosti**, ki imajo namen razbiti staro predstavo o sebi in oblikovati novo (2 točki).

7. *Kako se posamezniki odzovejo na svoj položaj v totalni organizaciji? Navedite tri načine in enega kratko pojasnite. (2,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje značilne odzive: **umik vase, uporništvu, kolonizacija, spreobrnitev, prilagoditev**.

Za pravilno navedbo posameznega odziva dobijo 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke, za ustrezno pojasnitev enega pa še 1 točko.

8. *Vir C navaja enega od primerov totalnih organizacij. Navedite še dva druga primera. (1 točka)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje primere: taborišča, prevzgojni domovi, psihiatrične ustanove, samostani, vojska itd.

Za vsako pravilno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj največ 1 točko.